

Küreselleştirici modernliğin bir antitezi: Fundamentalizm

Gülay Ercins*

Özet

1980'li yıllardan itibaren fundamentalizm kavramı, genellikle kabul edildiği şekliyle, seküler modernliğe ve çoğu kez küreselliğe muhalefeti vurgulayan hareketler için kullanılmaya başlanmıştır. Moderniteye veya herhangi sosyo-politik rahatsızlığa karşı gerçekleşen bireysel ve toplumsal protestoların, dini hüviyet kazandırılmış formu olarak anlaşılmıştır. Fundamentalist hareketler temel olarak, modernite ile çatışmanın veya diyalektiğin bir sonucu olarak ortaya çıktığından, moderniteyi de içinde barındırmaktadır, bununla beraber, fundamentalizmin temel niteliği, modernleşmeye karşıt oluşudur. Modernliğe karşıt olmasına rağmen, fundamentalist hareketlerin modern idelerden faydalanması ve bunun propagandasını yaparken modern teknolojilerden yararlanması da dikkat çekicidir

Bu çalışmada, küreselleştirici etkilere karşı bir tepki olarak ortaya çıkan, geleneğin koruyuculuğuna yeni bir canlılık ve önem veren fundamentalizm kavramı üzerinde durulacaktır. Kutsallık kavramının değerini yitirdiği bir dünyada yaşamın olanaksızlığı hissedildikçe, dini motifli hareketlerin nasıl güçlendiği incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fundamentalizm, İslami fundamentalizm, Hıristiyan fundamentalizmi.

* Yrd.Doç.Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Sivas, Erişim: <http://www.cumhuriyet.edu.tr>

An antithesis of globalizing modernity: Fundamentalism

Abstract

Beginning with the 1980s the notion ‘fundamentalism’ has been used generally in its accepted form and in opposition to movements implying secular modernity and particularly globalization. It has been conceptualized as a form having religious identity and consisting of individual and social protests against modernity or other sociopolitical ills. Basically, fundamentalist movements also take in modernity as they are the consequences of a conflict or dialectics with modernity. Besides, that fundamentalism is against modernity is its basic attribute. However, it sometimes feeds on modern ideas and uses modern technology while opposing to modernity, thereby catching attention.

This study will focus on ‘fundamentalism’, which has sprang up as a reaction against globalizing effects and added vitality and importance to the conservativeness of tradition. As the impossibility of living in a world where ‘holiness’ has lost its importance is felt more, how religiously motivated movements get more stronger will be looked into.

Key Words: Fundamentalism, Islamic fundamentalism, Christian fundamentalism

Giriş

Fundamentalizm her ne kadar yeni gündeme gelen bir sözcük olsa da, yeni bir fenomen değildir ve teorik bir altyapı kazanacak kadar uzun bir süre akademik dünyanın üzerinde çalışmalar yapmış olduğu bir kavramdır

Fundamentalizm ilk anda dini yönüyle anlaşılmaktadır. Dinin fundamental (esas) elementlerini, sosyal hayata egemen kılma çabasında olan bir harekettir. İlk zamanlarda bu hareket, mevcut modern ideolojilere karşı alternatif bir sistem niteliği taşımıştır. Fakat zaman içerisinde özellikle pratik hayatta, mevcut fundamentalist gruplar, liderleri tarafından Tanrı adına militan faaliyetlere yönlendirilmek suretiyle politik hayatta var olması gereken mücadeleyi sosyal hayata şiddet ile taşımışlardır. Önceleri modern hayat tarzına masum bir tepki olarak ortaya çıkmış, zamanla, dinin gündelik hayatı tamamen kuşatması gerektiği noktasına varılmıştır. Bunun karşında, dinin toplumsal rolünün azaltılması hatta ortadan kaldırılması düşüncesi vardır ki, bu, seküler fundamentalizm olarak adlandırılır.

Fundamentalizmin günümüz toplumlarında kazandığı görünüm, çağdaş insanın düşüncesinde oluşturduğu imaj olumsuzdur. Bu bağlamda fundamentalizm, tutuculukla, kültürel bir gerilikle, bağnazlıkla, hoşgörüsüzlükle, temel insan hürriyetlerini yok saymakla ve son olarak da dışlayıcılıkla özdeşleştirilmektedir. Geçmişte hangi anlama gelirse gelsin, onun günümüzde ifade ettiği anlam, büyük ölçüde kutsal bir şiddet ya da baskı ve yıkıcılığın kutsanıdır. Bu negatif anlamıyla fundamentalist tez, yalnızca beşerî ve toplumsal mutluluk için değil, aynı zamanda otantik ve sahipsiz dine yönelik de önemli bir tehdit oluşturur.(Wessels, 1998: 173).

Fundamentalizm, kendi kimliği ve değerlerinin tehdit altında olduğuna inananların, bu kimlik ve değerleri korumak amacıyla bir strateji veya stratejiler bütünü geliştirmeleri ve kendilerini ifade etmeleri doğrultusunda ortaya çıkan hareket olarak da değerlendirilebilir. Dolayısıyla temel anlamda sadece dini hareketleri değil pek çok alanda özgün nitelik sergileyen hareketleri tanımlamak için de kullanılmaktadır.

Kavramın Ortaya Çıkışı

Köktendincilik olarak da ifade edebilen fundamentalizm kavramı, dinin temellerine, vahyedilen ilk metinlere dönüşü esas almaktadır, bu yüzden modern-liberal

din yorumlarının, sekülerizmin ve entelektüel dindarlığın karşısında yer alan aşırı muhafazakâr bir din anlayışını ifade etmektedir.

Fundamentalizm terimi özellikle Hıristiyanlık bağlamında belirgindir. Çünkü fundamentalizm öncelikle Amerikan Protestanlığı'na özgü bir fenomendir. Kavram olarak Fundamentalizm ilk defa 20. yüzyılın başlarında, Amerikan Protestanlarının işaret ettiği dini bir hareketi adlandırmak için kullanılmıştır (Marty; 2005: 17, Hoffman and Graham; 2006: 394, Heywood; 1998: 291). Amerikan Protestanlığı, 12 ciltlik kitap serisinin "The Fundamentals" olarak adlandırdığı her bir kitabında, kutsal kitabın eleştirilmesine, devrim teorisinin öğretilerine, Nietzsche'nin felsefesine ve benzeri değerlere, dini gerekçeler nedeniyle karşı çıkmış ve bu suretle İncil'in hatasız yorumunun yapılması sağlanmıştır. Amerikan Protestanlığı, kutsal kitabın edebi ve manevi yanını, katı ataerkil otorite ve ahlakı, içki yasağını, sosyal ahlaki yozlaşmanın kontrol altında tutulmasını ve oto kontrol mekanizmasının gelişmesini veya geliştirilmesini savunmaktadır. Kabul edilen değerler, dini açıdan birer fundamental (esas, temel) olarak kabul edildiğinden Protestanlar tepkilerini dile getirirken kendileri bu fundamentallere sahip çıkan fundamentalistler olarak tanımlanmıştır (Riesebrodt, 2000: 269-270). Dolayısıyla fundamentalizm öncelikle Amerikan Protestanlığı'na özgü bir fenomendir. Amerikan Fundamentalizmi'ni doğuran en önemli sebeplerden biri, sekülerleşme ve modernleşmeye karşı koyma olmuştur (Hoffmeister, http://etd.gsu.edu/theses/available/etd-07282006_145046/unrestricted/Hoffmeister_Andrew_C_200608_MA.pdf, 07.07.2008). Çünkü insan sekülerleştikçe kiliseden ve Kutsal Kitap'dan uzaklaşmaktadır. Bunun önüne geçebilmek için de insanların mutlaka Kutsal Kitap'a döndürülmesi gerekmektedir. Onların sadece Bibel'e döndürülüşü yetmez aynı zamanda gerçek Kutsal Kitap emirlerine döndürmek gerekmektedir. Zira bütün Fundamentalist Hıristiyanların ortak inançlarına göre; dünyadaki bütün Hıristiyanlar gerçek Hıristiyanlığı yaşamamaktadır ve bünyelerinde Hıristiyanlığın özünde olmayan pek çok unsur bulundurmaktadırlar. İsa zamanında olmayan hususların da, bütün Hıristiyanların hayatından mutlaka çıkartılması gerekmektedir. Yani gerçek manada öze, saf İncil'e, saf Hıristiyan yaşantısına dönülmelidir. Bundan dolayı fundamentalizm, tehdit altındaki kimliği korumak ve kayıp kimliği yeniden ihya etmek arzusuyla ortaya çıkmıştır (Eralp, 1995: 24).

1920'lerin başlarında Protestanların kendi çalışmalarını adlandırmak için fundamental kelimesini kullanmalarından sonra İskoçya Protestanları da bu kelimeyi farklı bir coğrafyada kullanmak üzere benimsemiş netice itibariyle sözlük yazarları bu kelimeyi, kutsal kitaba atfedilmiş Protestan hareketini tanımlayan bir kavram olarak literatüre kaydetmiştir (Marty; 2005: 17).

Bu sözcüğün Protestan hareketi olarak tanımlandığı 1950'li yıllarda, Hindistan'da büyük partiler arasındaki mücadele, Mısır'da Müslüman Kardeşler (Muslim Brotherhood) adında dini bir hareketin ortaya çıkması, fundamentalizm kavramının bir anda Mısır ve Hindistan'da kullanılmasına neden olmuştur. Yine Suudi Arabistan ve İran gibi büyük Müslüman ülkelerdeki dini hareketleri tanımlamada bu kavramdan yararlanılmıştır (Heywood, 1998: 291).

1970'lere gelindiğinde küreselleşmenin etkisi ile fundamental hareketlerde artış olmuştur. Kavram olarak kökeni Amerikan Protestanlığına dayansa da Fundamentalizm kavramı son zamanlarda İslam, Budizm, Hinduizm ve Yahudilik gibi pek çok dini hareketlenmenin veya başkaldırının ifade edilmesinde kullanılmaktadır (Marty, 2005: 18-19, Heywood, 1998: 291).

1990'larda ise kavram artık teolojik anlamının dışına taşarak sosyolojik ve siyasal anlamlarla yüklü hale gelmiştir. Fundamentalizm kelimesi bundan sonra herhangi bir ideolojiye, dine, fikre, sorgulamaksızın dogmatik şekilde inanma ve bu inancını dışarıdakilere dayatma şeklinde kullanılır olmuştur. Bu yeni tanımıyla fundamentalizm, dinsel ya da ideolojik fanatizm kavramıyla neredeyse eş anlamlı hale gelmiştir. (Miniati, 2005: <http://www.olir.it/areetematiche/73/documents/MiniatiFundamentalism.pdf>, 12.07.2008).

Fundamentalizm, 2000'lerin başında, Taliban rejiminin, 11 Eylül ve ardından gelen El-Kaide saldırılarının da etkisiyle Batı literatüründe hızla radikal İslam'ı tanımlayan bir kavram haline dönüşmüştür. Bugün fundamentalist denilince Batı'da, sakallı ya da kara çarşafly, Batı'ly anlamda modern olmayan bir hayat tarzına sahip İslamcılar akla gelmektedir. Bu çağrışım Doğu ile Batı arasında yer alan Türkiye'de de geçerlidir. Bu siyaseten yanly çağrışımlarda, küreselleşmenin Batı yandaşlığına neden olan fikir ve anlam emperyalizminin etkisi büyüktür. Zira kavramın bugünkü çağrışımları Doğu-Batı, modern-antimodern ikiliğini Batı yararına belirginleştirmektedir (Beyazyüz, Alkan Göka, <http://www.asam.org.tr/temp/temp506.pdf>, 02.09.2008).

Ekonomik pazarların küreselleşmesi sürecinde gelişen bilgi ve iletişim araçları sayesinde, yabancı markaların ve ürünlerin önemi artmaktadır. Yabancı marka ve ürünlerin bir ülkeye girmesiyle birlikte bunların ait olduğu kültüre özgü yabancı değerler ile o ülkenin yerli kültürü arasında bir çatışma yaşanmaktadır. Bu da doğal olarak çokuluslu şirketlere karşı millî, dinî ve siyasî hassasiyetlerin kabarmasına ve daha tutucu eğilimlerin yükselmesine yol açmaktadır. Zira dini ideoloji ile millî kimlik arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Ekonomik küreselleşmenin yanı sıra belirtilmesi gereken bir diğer faktör de, 'sekülerleşme' sürecidir. Bu süreçte dini kültürel ve etik değerlerin ve sembollerin etki ve önemini kaybetmesi, dışarıdan gelen yabancı kültürel unsurları sentezleme arayışını veya onlara karşı ortaya konabilecek direnci zayıflatmıştır. Ama tüm bunların yanında, tüm dünyada hoşgörüsüzlüğün ve tepkisel bir tutuculuğun arttığı da gözlenmektedir (Carr and Santosh, 2001: 3-4). Bireysel değerlerin artması sonucu, kollektif kimliği oluşturması için dini değerler ön plana çıkarılmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte, çok-kültürcülük söylemlerinin gölgesinde ve arkasında asıl gelişenin bir tek-kültürcülük, bir homojenleşme olduğu her geçen gün daha iyi anlaşılıyor (Taylor, 1996: 63). Geleneklerin, küreselleşme sürecinde çökmesinin sonucu olarak, fundamentalizm tehlikesi kendini hissettiriyor (Giddens, 2000: 61-63, Thurow, 1997: 195-202). İşte fundamentalizm, küreselleşmenin yarattığı homojenleştirici yapıya karşı duyulan tepkiyi ifade eder. Özgün dini ve ahlaki geleneklerin yaşatılması için içe kapanma halidir.

Fundamentalizm küreselleşmenin bir çocuğudur, hem ona karşı bir tepkidir, hem de ondan yararlanır. Yine de fundamentalizm, küreselleştirici modernliğin sadece antitezi olmakla kalmaz, onun önüne bir takım sorular da koyar. En temel soru şudur; Hiçbir şeyin kutsal olmadığı bir dünyada yaşayabilir miyiz? (Giddens, 2000: 58).

Tarih boyunca insanoğlunun, takdis (kutsal sayma, kutsallık arama) inancına daima sahip olduğu, niteliği farklı da olsa ondan hiçbir zaman uzak kalmadığı görülmektedir. İster monoteist (tek tanrılı) dinlerde isterse politeist (çok tanrılı) dinlerde buna dair pek çok inanç öğelerini görmek mümkündür. Kutsallık kavramının değerini yitirdiği bir dünyada yaşamının olanaksızlığı hissedildikçe, dini motifli hareketlerde bir artış söz konusu olmaktadır.

Dini Motifli Hareketlerde Artış

Dini motifli hareketlerin 1970'li yıllardan bu yana tekrar güçlenmeye başlaması, pek çok araştırmacıyı şaşırtmıştır (Heywood, 1998: 291). Modern dünyada toplumların ve dolayısıyla dini değerlerin mevcut teoriler çerçevesinde sekülerleşmeye doğru ilerleyen ve geri dönüşü olmayan bir eğilim içinde olmasından veya olduğunun düşünülmesinden beri, dinin yeniden güçlenmesi olgusu çok çabuk idrak edilemedi. Batı'nın modernizasyon öngörüsüne göre, ne dini motifler siyasi güç ve sosyal kimlik olarak yeniden güçlenebilirdi, ne de insanları kendi normlarına göre biçimlendirebilirdi.

Dini hareketlerin ortaya çıkmış olması gerçeği bir yana, bu hareketlere katılan alt tabakanın, ihtilalci değil dindar oluşu ve kadınların ataerkil yapıya boyun eğmesi, sosyal olarak irdelenmesi gereken bir özellik veya problem olarak ortaya çıkmaktadır. Var olan mevcut durumda dini hareketlilik ve beraberinde getirdiği fundamental öğeler ile dinin geleceği ile ilgili daha önce belirtilen beklentiler arasındaki uyumsuzluğu anlamak ve çözümlenmek problemi ortaya çıkmış ve konuyla ilgili çeşitli görüşler dile getirilmiştir (Riesebrodt, 2000: 270-271).

İlk görüşe göre modernizasyon ve sekülerleşmeden beklenen dönüşüm sürecinin başarıyla devam ediyor olabildiği ihtimali, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki dini motifli hareketlenmelerin nedenini, ilgili ülkelerin halen modernleşme süreci içerisinde olmasına bağlamaktadır. Bu görüşe göre, benimsenen kavramsal anlamı bağlamında fundamental hareketlerin var olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu, bir dönüşüm sancısı olarak kabul edilir. Dönüşüm sancısı, modernitenin, yeni dünya düzenini sosyal, siyasi ve ekonomik açıdan kurarken bazı konularda başarısız olmasından kaynaklanmıştır ve bu, fundamental grupların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Esasen modernleşme süreci, ekonomik ve sosyal hakları gözeterek veya modernleştirilen halkın birbiri karşısındaki eşitsizliklerini gidererek devam etmiş olsaydı insanlar modernleşmeye karşı tavır almamış ve fundamentalist hareketler ortaya çıkmamış olacaktı. (Hoffman and Graham, 2006: 398). Gino Germani, özellikle Latin Amerika örnekleri etrafında, modernleşme sürecinin içerdiği farklı aşamaları tahlil konusu yapar. Germani'ye göre, önemli aşamalardan birisi ve belki en önemlisi, geleneksellikten kopuş aşamasıdır. Bu aşamada bireylerin hissettiği boşluk, bir tür yeni ile karşı karşıya kalmanın yarattığı şaşkınlık, önemli bir faktördür (Oktaç, <http://www.felsefekibi.com/site/default.asp?PG=1652>, 02.09.2008).

Diğer bir görüşe göre, ortaya çıkan dini motifli hareketler, batıda veya herhangi bir yerde sekülerleşmeye karşı ortaya çıkan genel fundamental trendin varlığı inkar edilmek suretiyle, istikrarlı dönüşüme muhalif geçici hareketler olarak tanımlanmıştır. Bu anlayışa göre sekülerleşmeye karşı dindar kesimin muhalefeti var olabilir ancak bu durum genel bir nitelik taşımamaktadır. Sekülerleşme paradigmasını savunan bazı görüşler, doğasında kurumsal ve etik farklılaşma süreci bulunan sekülerleşmeye karşı gelişen genel bir trendin olmadığını kabul ederken, bu durumu Avrupa tarihine özgü tekelci dini grupların klasik bir tepkisi olarak görmektedir (Riesebrodt, 2000: 271).

Dinin giderek güçlenmesini açıklayan üçüncü bir görüş Samuel Huntington'dan gelmektedir. Bu görüşe göre, toplumlar öngörülenin aksine sekülerleşmedi ancak sekülerleşmeye ve küreselleşmeye tepki olarak, dini değerler, sekülerleşme süreci içerisindeki toplumlara yavaş yavaş nüfuz etti. Belki dinin sembolik formları ve ritüel zorunluluklarının ifa edilmesi durumu ortadan kayboldu ancak dinin ahlaki değerleri, toplumları muhafazakarlık doğrultusunda şekillendirmiştir. Fundamentalizm, kutsal metinlerin açıklanmasından çok dini-kültürel hareketin bir parçası olarak algılanmakta ve medeniyetler çatışması tezine geçerlik kazandırmaktadır (Heywood, 1998: 291). Dinin ahlaki değerlerinin ortaya çıkardığı kültürel farklılıklar, Huntington'un deyimi ile farklı medeniyetler arası çatışmanın ana eksenini oluşturmaktadır (Hoffman and Graham, 2006: 409). Bu bağlamda neredeyse tüm batılı olmayan devletler, batıdan gelen baskıya karşı koyarken bu baskıya karşı en büyük tepki İslam'dan ve Asya'dan gelmektedir. Huntington'a göre yeni şekillenmeye başlayan dünya düzeni, zamanla saygınlığını kaybetmeyen dini değer ve geleneklerin nihai değerlerini kavrayan medeniyetler üzerine kurulacaktır. Burada Huntington'un vurguladığı önemli bir nokta, dünyanın sadece İslam ve Hıristiyanlık medeniyetleri gibi farklı din eksenleri üzerinde çatışmayacağını buna ek olarak bu dinlerin kendi iç çatışmasından ortaya çıkan farklı medeniyetlerle de çatışma ortamı içerisine gireceğidir (Hoffman and Graham, 2006: 409). Yani dini farklılıklar arasındaki çatışma zaten bilinmekle beraber, küresel dünya düzeni içerisinde, dini kaidelerin farklı yorumlanmasından kaynaklanan aynı dinin farklı yorumunun ortaya çıkardığı dini kültürel medeniyetler de, medeniyetler çatışması içerisinde yer alacaktır (Hoffman and Graham, 2000: 409). Dini fundamentalizm, Huntington'un görüşleri doğrultusunda, soğuk savaş sonrası çatışmazlık bunalımına giren dünyada, siyasi olarak komünizmin veya diğer totaliter rejimlerin yerini alabilecek bir ideoloji olarak kabul edilmiştir

(Kazemzadeh, 1998: 52). Fundamentalizmin bir şekilde ideoloji olarak kabul edilmesi, yeni kurulan dünya düzeni içerisinde fundamentalistlerin dini vecibeler doğrultusunda devletin yönetim, siyaset ve hukuk sistemine müdahalesini meşrulaştırmaktadır. Zaten dini fundamental hareketlerin yapısına bakıldığında, amaç olarak toplumu yeniden şekillendirmek isteği çok belirgindir (Heywood, 1998: 292).

Fundamental hareketler, bir dönüşüm sancısı olarak değerlendirilirken, dönüşümün gerçekleşmeden bir geriye dönüşün vuku bulabileceği ihtimali de ortaya çıkmaktadır. Yani dönüşüm süreci tamamlanmadan geriye dönülebilir ve dönüşüm süreci içerisinde modernite doğrultusunda elde edilen kazanımların çoğu kaybolabilir. Dini motifli hareketlerin ortaya çıkmasını, sadece dönüşüm sancısı olarak kabul etmek, batıda ortaya çıkan, dinin yeniden güçlenmesi olgusunu görmezden gelmemize neden olabilir. Dolayısıyla Batılı olmayan ülkelerdeki fundamentalist hareketleri dönüşüm sancısı olarak tanımlarsak, modernleşmesini tamamlamış Batı dünyasında ortaya çıkan fundamentalist hareketlenmenin nedenini açıklamak güç olacaktır. Her ne kadar fundamentalist hareketler temel olarak modernleşmeden kaynaklanıyor olsa da, modernleşmenin başarısızlığı ve çözüm üretmedeki yetersizliği fundamentalizm kavramının ortaya çıkmasında önemli bir etkidir.

Fundamentalizmin Ana Eksenleri

Günlük yaşamda fundamentalizm, dini Ortodoks (iman veya düşünce doğruluğu), literalist, katı ahlakçı; özellikle cinsel ahlaka ve kadın-erkek ilişkilerine karşı toleranssız, çoğulcu olmayan ve modernizasyon karşıtı tutumlar olarak anlaşılmaktadır. Günlük hayatta fundamentalizm konusundaki bu algı, genel olarak fundamentalizmin bazı ana eksenlerini göstermektedir

Her şeyden önce fundamentalizm dini bir olgudur (Riesebrodt, 2000: 271). Diğer sosyal gruplardan farklı olarak liderliğin, amaçların, ideolojinin, kuralların ve diğer gruplarla ilişkilerin belirlenmesi açısından din, fundamentalizm de temel eksenini oluşturmaktadır.

İkinci olarak, dünyaya bir başkaldırı olarak algılanan fundamentalizm, dramatik krizlerin tecrübe edildiği sosyal ve kültürel değişimlere bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (Riesebrodt, 2000: 271). Genellikle kimlik krizi yaşayan toplumlarda fundamentalizm hareketinin, daha hararetli ve tepkili olduğu kabul edilmektedir.

Üçüncü olarak, fundamentalizm, katı ataerkil kurallar ve ahlaki değerler tarafından karakterize edilmiş, ideal olarak görülen ve hayal edilen eski sosyal düzeni koruma veya yeniden yapılandırma teşebbüsü olarak adlandırılacak bir savunma tepkisidir (Riesebrodt, 2000: 272, Hoffman and Graham, 2006: 396). Yani fundamentalizm, geleneksel dini değerlerin, modern ideolojilere karşı radikal bir şekilde değişim yanlısı bir tutumla savunulmasıdır. Kendi değer yargılarını savunmaktan öte bunları başkalarına dayatma faaliyetleri mevcut dini grupları fundamentalist yapmaktadır. (Hoffman and Graham, 2006: 396)

Fundamentalizmin ana eksenleri etrafında denilebilir ki, fundamentalizm, tanımlayıcı bir ad olmaktan öte açıklayıcı bir kavramdır ve sadece din ile ilgili değil herhangi bir ideoloji ile de bağlantılı olabilir (Hoffman and Graham, 2006: 394-395). Fundamentalizmin amacı, eski fundamantallere dönüş olmasına rağmen fundamentalistler kutsal yazılara bağlı kalmak suretiyle bir hayli yenilikçi ve seçici tutum sergilemektedir. Seçicilikten kasıt, dini hükümlerin eylem tarzına uygun olanlarının seçilmesi işlemidir. Fundamentalizmde istenen salt dini değerlerin ritüel olarak tekrar edilmesi değildir. Önemli olan tepkinin ortaya konulmasıdır. Bu istek, dinamizm ve dolayısıyla seçicilik gerektirir (Heywood, 1998: 299). Fundamentalizm, modernitenin bir ürünüdür ve modernite ile ortaya çıkmış olan fikirlere karşı savaşırken modernitenin sağladığı teknolojiden yararlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında fundamentalizm, din sınırları içinde moderniteyi ele alsada dini, modernite sınırları içinde yeniden tanımlamaktadır (Heywood, 1998: 302). Fundamentalizm, menfaat çatışmasının sınırlarını belirlemek ve propagandasını yapmak için yeri geldiğinde şiddet kullanabilmektedir. Bu özelliği nedeniyle anti-demokratik bir çizgi üzerindedir.

Fundamentalizmin Moderniteden Beslenmesi

Her şeyden önce fundamentalizm, modernite ile çatışmanın veya diyalektiğin bir sonucu olarak ortaya çıktığından moderniteyi de içinde barındırmaktadır (Hoffman and Graham, 2006: 397, Riesebrodt, 2000: 275). Bununla beraber, fundamentalizmin temel niteliği modernleşmeye karşı oluşudur.

Hıristiyan fundamentalistler Hıristiyanlığın modernleşmesini değil, modernleşmenin Hıristiyanlaşmasını savunurken aynı şekilde İslamcı fundamentalistler İslamın modernleşmesini değil, modernleşmenin İslamlaşmasını savunmaktadır.

Fundamentalizmin ortaya çıktığı 19. ve 20. yüzyıllara bakıldığında fundamentalizmin, bu zamanlarda ortaya çıkan farklı modern ideolojilere ve hayat tarzlarına bir tepki olarak ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Modernleşme ile ilgi kurulması, salt modernleşme kavramına değil modernleşmenin her alandaki kısmi veya tüm başarısızlığına veya tutarsızlığına atfedilmelidir. Modernleşmenin süreç içerisinde taahhüt ettiği veya taahhüt ettiği gibi algılanan ekonomik ve sosyal adaletin sağlanması ile eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasının bir şekilde gerçekleşmemiş olması ve uluslar arası dengelerin adil olmayan bir şekilde kurulması, fundamentalizmin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır

Radikal Gelenekselcilik Olarak Fundamentalizm

Fundamentalizm, gelenek ile modernleşme arasındaki gerilimden veya çatışmadan ortaya çıkmaktadır ve bu nedenle her iki görüşü de içerisinde barındırmaktadır. Fundamentalizmde geleneklerin yeniden şekillenmesi ve yeniden yorumlanması söz konusudur. Bu bakımdan fundamentalizm salt bir gelenekselcilik olmaktan öte, moderniteye tepki olarak zamanın şartlarına göre yeniden yorumlanmış bir gelenekselciliktir. Fundamentalizm, modernitenin bazı özelliklerini, ideal olan ve hayal edilen geçmiş yaşam tarzı ilkeleri ile aynı potada eritmek suretiyle radikal hale gelmiş ve bazı zamanlarda devrimci nitelik taşıyan bir gelenekselciliktir. Bu nedenle fundamentalizm ortaçağa dönüşü vurgulayan anti-modernist bir hareket tarzından öte, sosyalizm ve liberalizm gibi zamanın hakim ideolojilerine karşı ortaya çıkarılmış bir karşı koyuş hareketidir (Heywood, 1998: 291). Bu özelliği fundamentalizmi gelenekselcilikten ayırırken değişimin temsili konumuna getirmektedir. Değişimi temsil eden fundamentalizm, modernite ilkelerinin etkisiyle yeniden tanımlanmış radikal değerlerden ibarettir. Fundamentalizmin bu özelliği onun ideolojik değişim boyutunu vurgulamaktadır.

Toplumsal değişim açısından fundamentalizm, ortaya belirli bir grup ve temel ilkeler çıkarmıştır. Esasen fundamentalizmin ideolojik tarafını oluşturan, süreç içerisinde ortaya çıkan sosyal değişimlerdir. Fundamentalizm ideolojisi, sekülerleşme, bürokratikleşme, uzmanlaşma, kentleşme ve endüstrileşme gibi farklı görüş ve niteliklerin etkisinde kalan sosyal hayatın, gelenekselciler açısından yeniden yapılandırılması süreci içerisinde ortaya çıkan dinamik bir dönüşüm sürecidir. Dolayısıyla fundamentalizm ideolojisi kurumsal ve teorik yapısını, ortaya çıkan sosyal

dönüşümden almaktadır. Fundamentalizm kendi ideolojisini oluştururken kendi geleneği içerisinde yer almayan ama moderniteye mal edilmiş olan teknik ve teknolojik araç ve gereçlerden de faydalanmaktadır (Marty, 2005: 18). Bunun en belirgin örneklerinden biri, kendi ideolojisini ortaya koyarken veya kendisi ile çatışan diğer görüş ve ideolojilere karşı savunmasını yaparken medya araç ve gereçlerinden yararlanmasıdır. Fundamentalizm her ne kadar modernleşmeye tepki olarak ortaya çıkmış olsa da modernleşmeye karşı vermiş olduğu mücadele de özgürlük, eşitlik, demokrasi gibi aydınlanma çağına mahsus modern fikirleri ve kavramları da kullanmakta ve yeri geldiğinde savunmaktadır. Bunların tefrişatını da modern teknoloji ile yapmaktadır (Hoffman and Graham, 2006: 397). Fundamentalist hareketin modern idelerden faydalanması ve bunun propagandasını yaparken modern teknolojiden yararlanmasının nedeni, eski tarz geleneksel yöntemlerle, global dünyada modernleşmeye karşı mücadele verilemeyeceğinin fundamentalistler tarafından fark edilmiş olmasıdır (Hoffman and Graham, 2006: 397). Bu yönüyle fundamentalizm gelenekselcilikten uzaklaşmaktadır.

Kültürel bir çevre olarak Fundamentalizm

Toplumsal bir fenomen olarak fundamentalizmin değişimi vurgulayan özelliklerinden biri de, onun farklı toplumsal geçmişe ve farklı ekonomik sınıflara ait olan insanları aynı dini ve ahlaki değerleri paylaşan bir çevre içerisinde toplayabilmesinden ileri gelmektedir. Dolayısıyla burada fundamentalizmin kültürel bir çevre olarak adlandırılması onun, sınıf ayrımını kabul etmeyen bir hareket tarzını benimsemiş olmasından ileri gelmektedir. Böyle bir durum, tüm fundamental hareketlerin homojen bir yapı sergilediği anlamına gelmez. Fakat çoğunluğu ve etkin olanları, homojen yapı sergilemektedir.

En genel ifadeyle fundamental hareketler, farklı kültürel sınıfları değil, kültürel birlikteliği temsil etmektedir. Bu bağlamda grup kimliği, ortak idealler, ortak sosyal ahlak düzeni ve ekonomik olmayan kıstaslar tarafından tanımlanabilir. Her ne kadar bu tür hareketlerde sınıf kimliği ön plana çıkarılmasa da yapısal açıdan fundamental hareketlerin omurgasını, gelenekselci orta sınıf oluşturmaktadır. Sınıf bilincinin bu tür dini hareketlerde etkisiz oluşunun nedeni, sadece farklı sınıfların birlikteliğinden doğmuş olmalarından ve bu nedenle hoşgörüden kaynaklanmaz. Fundamentalist hareket tarzına göre sınıf bilinci, sosyalizm ve kapitalizm gibi dünya görüşlerinin bir ürünü

olduğundan, materyalist bir bakış olarak algılanmakta ve bu nedenle reddedilmektedir (Riesebrodt, 2000: 277). Bu bağlamda fundamentalistler, dindar bir hayat tarzı içerisinde aynı dini ve ahlaki geleneksel değerlere sahip bir çerçevede sosyal uyumu sağlayacak bir model oluşturmakta ve bu sayede sosyal sınıf farklılıklarını aşmaya çalışma girişiminde bulunmaktadır.

Fundamentalist hayat tarzı, daha çok dünya hayatından ve zevklerinden kendini soyutlamak, modern tüketim alışkanlıklarını reddetmek, mütevazı ve gösterişsiz bir bakış açısına sahip olmak şeklinde değerlendirilebilir. Boş zamanların ailevi ve dini ritüeller ile geçirilmesi ön plandadır. İnsanlar kültürel bir çevre içerisinde yaşadığından birbirlerini denetlemekte ve ortak amaçlar doğrultusunda güdülenmektedir

Şunu da belirtmek gerekir ki 20. yüzyılda başlayan fundamentalist hareketlerin içerisinde daha çok geleneksel akım içerisinde yetişmiş insan varken ve bu insanlar daha çok merkezde yer alan gelenekselci orta sınıftan oluşurken, günümüz fundamentalist gruplarında bu özellikten sapmalar görülmektedir. Bunun temel nedeni gelenekselci bir tutum ile yetişmemiş olan kişilerin daha sonraları bazı nedenlerle fundamentalist gruba dahil olmaları ve geleneksel bir aile yapısı içerisinde büyümüş olan kişilerin modernite ile beraber geleneklerinden kopuş yaşamalarıdır. Modernitenin beraberinde getirdiği bazı nitelikler, fundamentalist grupların yapısını değiştirmiş ve ilk jenerasyondan farklı olarak sonraki jenerasyon, fundamentalizmi zamanın hakim ideolojilerinin ve seküler devlet anlayışının başarısızlığına muhalif bir ideoloji olarak kabul etmiştir (Riesebrodt, 2000: 279). Bu jenerasyonun genel olarak seküler bir eğitim anlayışı ile yetişmesi de onların hem sekülerleşmeye karşı eleştirel hem de ondan beslenen birer aktör olmalarına yol açmıştır. Bu bakış açısıyla fundamentalizm, savunmasının sonuna kadar yapıldığı ancak dini ritüel formlarının ve geleneksel yanlarının çok fazla kullanılmadığı ideolojik veya retorik bir terim haline gelmiştir. Farklı fundamentalist jenerasyonların değişen özelliklerine rağmen onların değişmeyen ortak noktası, fundamentalizmin radikal ataerkil özelliği olmuştur. Fundamentalistlerin birinci jenerasyonu, ortaya çıkan yeni konjonktür ve yapı içerisindeki dönüşümler ile buldukları durumun tehdit altında olduğunu hissetmekte ve bazı haklardan mahrum kaldıklarını, dışlandıklarını düşünmektedir. Devletin merkezileşmesi ve sekülerleşmesi ile bu jenerasyon, merkezi açıdan siyasi karar alma mekanizmaları dışında tutulmuş ve yerel olarak sahip oldukları karar alma mekanizmalarına, eğitim anlayışlarına ve hayat

tarzlarına devlet tarafından, bilerek veya bilmeyerek görerek veya görmeyerek müdahale edilmiştir. (Riesebrodt, 2000: 278-279).

Değişen ekonomik, sosyal ve siyasi dünya karşısında, geleneksel birinci jenerasyon fundamentalistlerin yaşam tarzları, ahlaki değerleri ve anlayışları sonraki jenerasyon ile çelişmiştir. Dolayısıyla, birinci jenerasyon fundamentalistlerin sahip olduğu değerler, yeni dünya bakış açısıyla değerlendirildiğinde eskide kalmış olarak nitelendirilmiştir. Mevcut yapı içerisinde, kültürel hakimiyetlerini ve kendi kültürel değer yargılarını, sonraki jenerasyonlara aktarma şansını kaybetmeleri sonucu geleneksel fundamentalistler, kendilerini dışlanmış ve saygınlıklarını kaybetmiş olarak görmeye başlamışlardır.

İslami Fundamentalizm

İslamî köktencilik olgusu, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren yükselişe geçmiş, 1970'lerde petrol fiyatlarındaki ani yükselme ve 1979 İran Devrimi'nin etkisiyle büyük bir ivme kazanmıştır. İslamcı fundamentalizm, demokrasiye, insan haklarına, kadın haklarına, bilimsel gelişime, Amerika'ya ve Batı'ya karşı bir düşman olarak algılanmaktadır. (Hoffman and Graham, 2006: 400, Kazemzadeh 1998: 55). Her ne kadar İslam Fundamentalizmi, demokrasiye karşı bir hareket olarak algılansa da İslami Fundamentalizmin diğer dini fundamental hareketlere karşı olağandışı bir durumu yoktur. Bu bağlamda İslami fundamentalizmi kavramsallaştırarak tüm İslami hareketleri Batı'ya ve onun değer yargılarına bir düşman olarak görmenin veya göstermenin kendisi fundamental bir girişim olarak kabul edilebilir.

İslam dünyası yüzyıllardır monolitik bir yapı sergileyememiştir. Farklı coğrafyalarda yaşayan Müslümanların, o coğrafyada yaşayan gayri Müslimler ile beraber sahip oldukları ortak kültürel değerler, İslam dünyası ile aralarındaki benzerlikten çok daha fazladır (Hoffman and Graham, 2006: 400). Kültürel benzerliğin az olduğu bir ortamda, sadece dini kesişmenin olması ve bu durumun İslam dünyasının bir araya gelmesini engellemesi esasen dini değerlerden çok, kültürel değerlere atfedilen önemi göstermektedir.

Zoubir'in Cezayir'deki İslami fundamentalizmi analiz çalışması (Zoubir, 1998: 123-159) ile Robinson'un Ürdündeki Müslüman Kardeşler'i araştırması (Robinson, 1998: 169-193), İslam dünyası içerisindeki parçalanmışlığın yanı sıra İslami

fundamentalizme neden olan şartları da ortaya koymuştu. (Hoffman and Graham 2006: 400). Her ne kadar Cezayir'deki fundamentalizm ekonomik şartlardaki bozukluktan ve Ürüdün ile Mısır'daki fundamentalizm uluslar arası ilişkilerdeki bozukluktan kaynaklansa da tüm bu bozukluklar modernitenin bir başarısızlığı olarak kabul edildiğinden dini değerler ön plana çıkarılmakta ve böylece mücadeleye kavramsal bir değer kazandırılmaktadır.

Ortaçağda egemen olan büyük İslam devletlerinin güç kaybetmesiyle Batılı güçler İslam dünyası üzerinde kontrolü ellerine almışlardır. Fransa Fas, Tunus, Cezayir ve Suriye'de, Britanya Mısır, Filistin, Irak, Körfez ülkeleri, Hindistan ve Malezya'da, Rusya da Orta Asya üzerinde egemen olmuşlardı. Batılı güçler girdikleri ülkelerde sömürgeci maksatlarla daha uzun kalmak ve kontrollerini pekiştirmek için kendi seküler hukuk sistemlerini de getirdikleri için söz konusu ülkelerde geçerli olan İslam hukuku evlilik, boşanma ve miras gibi kişisel hukuk alanına hapsedilmiştir. Demokrasi, ekonomik gelişme ve barış vaadinde bulunan Batılı sömürgeci güçler, 20. yüzyılın ilk yarısında İslam ülkelerinden çekilmeye başlayınca geride seküler hukuka uygun bir yönetim sergileyen krallıklar ve askerî hükümetler bıraktılar. Böylece İslam ülkeleri 3. Dünya ülkeleri konumuna düştü; bazı reformcular karşılaştıkları sorunlar karşısında hükümetlerinin seküler doğasını sorumlu tutmaya başladılar. İslami bakış açısı, gerçek İslam toplumunun ancak İslam hukukunun kurallarıyla yönetilmesi gerektiğine, İslam hukukunun egemenliğine dönüşün, İslam dünyasının ilerlemesi için yegâne umut olacağına inanan İslamcılar, yeni ve İslamî hükümetler için heyecanlanmaya başladılar. İşte “siyasal İslam” kavramı bu şekilde ortaya çıkmıştır (Kirman, 2008: 284).

Batı sömürgesi altında bulunan bir ülke bağımsızlığını kazandığı zaman batılı olanlar tarafından devamlı ezilmiş ve aşağılanmış zayıflatılmış bir milli kimliğe sahip olmuştur (Heywood, 1998: 292-293). Bağımsızlığın elde edilmesinin ardından mevcut olan zayıflatılmış milli kimlik duygusu ile millet oluşturma ve rejim sağlamlaştırma süreçleri küreselleşmenin etkisiyle kimlik krizine ve dolayısıyla süreç içi başarısızlıklara neden olmuştur. Bağımsızlık ile geleneksel sömürgecilik yerini küresel eşitsizliğin odağında yer aldığı yeni sömürgecilik anlayışına bırakmıştır. Bu tür şartlar altında dini fundamentalizm, batı karşıtı siyasi bir kimlik sağladığı hem de komünizmin veya diğer totaliter rejimlerin boşalttığı yeri doldurması açısından ekonomik eşitsizliklerden daha fakir hale gelen halkın beklentilerini ifade ettiği için destekçilerini

artırmıştır. Bu açıdan bakıldığında fundamentalizm, komünizmin boşalttığı cepheye yerleştirilmiştir (Heywood, 1998: 291, Kazemzadeh, 1998: 52).

İslami fundamentalizm, modern toplumsal ekonomik, kültürel değişimlere bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Modernleşmenin nimetlerinden toplumun çok az bir kesiminin yararlanmasına karşılık nüfusun büyük bir kesiminin, kırsaldan kentlere doğru göç etmesi ve çarpık şehirleşmenin bir sonucu olarak geleneksel ailenin parçalanması gibi unutulmuşluk ve hayal kırıklarına yol açan gelişmelerle çok zor şartlar içerisinde yaşam mücadelesi verdiği belirtilmektedir. Modernleşmenin olumsuz etkilerine maruz kalan toplumun çeşitli kesimleri arasında görülen nüfus patlaması, geleneksel dinî ve sosyal değerlerin parçalandığı hissini yaygınlaşması, yüksek seviyede işsizlik, gelir dağılımında yaşanan eşitliksizlikler, parçalanmışlık duygusuna, kimlik kaybına, yabancılaşma ve anomiyeye yol açmaktadır. Batılı değerleri benimsemiş siyasi elitin toplumdaki kırılmalarla uğramada ve kitlelerin sosyo-ekonomik durumlarında iyileşme sağlamada başarısız olduklarına inanılmakta ve bu gruplarca elit kadro sürekli hedef olarak gösterilmektedir (Kirman, 2008: 285.).

İslam dünyasında görülen köktendinci hareketler, dinin özünden kaynaklanmayıp, daha ziyade batı emperyalizmine karşı gelişen tepki hareketleri konumundadır. Batılılaşma, modernleşme ve sekülerleşme olgulara karşı çıkan İslamî fundamentalizm, İslam'ı yabancı kültürel unsurlardan arındırarak Hz. Muhammed (Asr-ı Saadet) dönemi uygulamalarına yani dinin orijinal şekline dönme çabası içindedir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde fundamentalizm, yozlaşmaya karşı ahlaki bir tepki olmakta ve dini değerler doğrultusunda doğru düzeni oluşturma teşebbüsü olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, İslam toplumlarında ortaya çıkan köktenci hareketler, dine (İslam) bir tehdit olarak algıladıkları modernizme karşı bir söylem geliştirmek ve Batının değerlerine ve kültürel hâkimiyetine karşı çıkmak suretiyle İslam'ı siyasi bir ideoloji haline getirmişlerdir. Böylece fundamentalistler, içselleştiremedikleri modern değerleri tüm olumsuzluklardan sorumlu tutarak, tepkisel tutumlarıyla destek tabanlarını genişletme çabası içerisine girmişlerdir (Sonn, 2006: 181). Bu bakımdan İslam dünyasında ekonomik bağımsızlık, mülkiyet ve iyi yönetimi sağlama konusunda seküler hükümetlerin başarısız olması veya öyle görünmesi nedeniyle İslam'ın siyasi versiyonu 20. yüzyılın başlarında bir hareket olarak ortaya çıkmıştır

Hıristiyan Fundamentalizmi

Esasen fundamentalizm terimi özellikle Hıristiyanlık bağlamında belirgindir. Çünkü fundamentalizm öncelikle Amerikan Protestanlığı'na özgü bir fenomendir ve Evangelikalizmin bir alt türüdür. 1920'lerde Amerika'da sıkça kullanılmaya başlanan bu terim, modernist teolojiye ve belirli dünyevileştirici kültürel eğilimlere karşı uzlaşmaz bir savaş vermeyi, iyi bir Hıristiyan olmanın göstergesi sayan bir akımın adıdır. Günümüzde de etkili olan bu akım, muhafazakar çevrelerle bir tür koalisyon halindedir ve anti-modernist kampanyanın sorumlusudur.

Fundamentalist Hıristiyanların en temel özelliklerinden biri olan Kutsal Kitab'a dayalı dünya nizamı kurma arzularının gerisinde, İsa Mesih'in yeryüzüne tekrar gelişiyle birlikte dünyada kurulacağına inandıkları "Bin Yıllık Tanrısal Krallık"ın zeminini hazırlamak yatmaktadır. Zira onların inançlarına göre Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne gelebilmesi için dünyanın Hıristiyanlaştırılması gerekmektedir (Özkan, <http://194.27.49.253/ilahiyat/F318ozkan.pdf>, 01.09.2008).

Fundamentalizmin sadece islama özgü bir kavram olduğunu savunan kişilerin, İtalya ve Fransa gibi batı ülkelerdeki Hıristiyan dininin ve görüşlerinin etkisine ve Amerika'daki dinci sağ yapılanmaya dikkat etmesi gerekmektedir. Amerikalı fundamentalistlerden olan Jerry Falwell ve Pat Robertson 11 Eylül saldırısını, dini değerlerden uzaklaşıp tamamen dünyevileşen günahkar Amerikalılara tanrı tarafından verilen bir ceza olarak tanımladığında bunların Tanrı adına ölmeyi göze almış fundamental müslümanlardan pek bir farkı yoktur (Hoffman and Graham, 2006: 403). İtalya'da "Halk Hareketi" (People's Movement) olarak bilinen organizasyon, Hıristiyan demokratlara bir yandan takviye kaynaklar dağıtırken bir yandan sekülerleşme yanlılarına sempati besleyen Hıristiyan demokratlar aleyhine propaganda yapmaktaydı. Hareketin haftalık dergisi, seküler Hıristiyanları "catho-komünist" olarak etiketlemiştir. Fransa'da ise iki yüz bin kişilik bir grup okullardaki eğitime kara çarşaf ve peçeleri ile katılan Müslüman çocukların daha seküler bir şekilde giyinmeleri gerektiğini ifade eden bir oluşum içerisine girmişlerdir (Hoffman and Graham, 2006: 403).

ABD'deki Fundamentalizm en temel anlamda, 1929 yılındaki ekonomik krizin, güneyde yaşayanlar tarafından, tanrının dini değerlerden uzaklaşan Amerika halkına bir cezası ve İsa'nın yeryüzüne ineceğinin bir belirtisi olarak yorumlanması sonucu ortaya çıkmıştır. 1969 yılında yapılan bir anket, evanjalist Hıristiyan'a ait 1300 civarında yayın

organı olduğu ve bunların 130 milyon kişiye hitap ettiğini ortaya çıkarmıştır. 1965 ve 1983 yılları arasında evanjalist okullara yapılan kayıtlar altı katına çıkmış ve yüz bine yakın öğrenci ise kendi evinde eğitim ve öğretim almıştır (Hoffman and Graham, 2006: 403). Tüm bu tavırları sergileyenlere göre düşman, dünyanın kölesi olmuş seküler insanlardı.

1980 yılındaki seçimlerde büyük oy ile başkan seçilen Ronald Reagan ise “Moral Majority” gibi dini politik kuruluşların telkinleri doğrultusunda oy kullanan evanjelist ve fundamentalist Hıristiyanlardan aldığı oylar sayesinde başkan seçilmiştir. (Heywood; 1998: 313) Bu grubun seçim döneminde, Demokratların aleyhine ve Cumhuriyetçilerin lehine seçim propagandası yaptığı bilinmektedir. İslami fundamentalistler gibi Amerika’nın fundamentalist gençleri de Amerika’nın güney ve kuzeyindeki büyük şehirlerinde yetişmiş ve yüksek öğrenim görmüş kişilerdir (Hoffman and Graham, 2006: 403).

Pat Robertson’un siyasi oluşumu olan, 25 milyon dolar bütçeye, 1.7 milyon üyeye ve 50 farklı eyalette yaklaşık 1600 civarı yerel iştirake sahip olan Hıristiyan Koalisyonu (Christian Coalition) aynı zamanda Hıristiyan yayın ağının da (Christian Broadcasting Network) sahibidir. Siyonizmin güçlenmesi sayesinde tüm Yahudilerin Hıristiyanlığa geçeceği düşüncesine sahip olan Robertson’a göre sadece Hıristiyanlar ve Yahudiler hükmetme yetkisine sahiptir. Ahlaki çoğunluk ve Hıristiyan Koalisyonu gibi oluşumlara bakıldığında bunların anti-feminist özellikleri göze çarpmaktadır. Koalisyon destekçileri kendilerini kirli dünyadan ve kirli Hıristiyanlardan korumaya çalışmaktadır. Wilcox’un ifade ettiğine göre (Hoffman and Graham, 2006: 404) Hıristiyan sağ ideoloji %10-15 seviyesinde desteğe sahip olurken, 4 milyona yakın kayıtlı üyesi ve iki yüz bin aktif politikacısı vardır. Hareketin mevcut olan en iyi teknolojiyi kullandığı bilinmektedir. Hıristiyan sağ ideoloji, genel olarak anlaşma kültürüne karşıdır ve kendi görüşlerini benimsemeyen kişilere karşı hoşgörüsüz davranırlar. Başka yerlerdeki dini fundamentalizmde olduğu gibi Hıristiyan sağ fundamentalistleri de modernitenin dini değerleri ve kültürü aşındırdığını ve yozlaştırdığını düşünmektedir. Daha 1980’lerde Ahlaki çoğunluk Hareketini başlatan Amerika fundamentalistlerinin ve evanjelik Hıristiyanların seküler Hıristiyanlığın yaşam tarzına şiddetle karşı çıktığı açık bir şekilde bilinmekteydi (Heywood, 1998: 313). Bu yıllarda ortaya çıkan AIDS hastalığı, fundamentalistlerin moderniteye karşı eleştirilerini haklı çıkarır nitelikteydi.

Günümüzde dünyada yaşanan büyük global olaylar, fundamentalist eğilimlere hız kazandırmıştır ve motive etmektedir. Gelecekte olacağı iddia edilen büyük felaketler, günümüzde yaşanmaktadır. 11 Eylül 2001 tarihindeki ABD'ye yapılan terörist saldırılarından sonra yapılan istatistiklere göre Amerikan halkının % 50'si kıyametin kendileri hayattayken kopacağına inanmaya başlamıştır. Eskiden sadece marjinal gruplar bu arzu ve beklenti içerisindeyken, artık günümüzde dünyanın bilhassa da Amerika'nın yaşadığı büyük felaketler, insanları kıyametin kopacağına inandırmaya başlamıştır (Özkan, <http://194.27.49.253/ilahiyat/F318ozkan.pdf>, 01.09.2008).

Amerikan Protestan fundamentalizmi, siyasi araçların ulaşılabilir olduğu bir cumhuriyet ortamında mücadelesini vermektedir. Şiddete başvurma yok denecek kadar azdır. İstisna olarak kabul edilecek bir hastanenin kürtaj bölümünün radikal fundamentalistler tarafından bombalanması şiddetin kendi hareketleri içerisinde yeri olmadığına inanan hareketin önde gelen düşünürleri tarafından kınanmıştır. Amerikan Protestan fundamentalizmi, seçmenleri ikna etmek amacıyla siyasi araçları ve organizasyonları kullanmakta ve medya araçları ile kendi düşüncesini yaymaya çalışmaktadır (Hoffman and Graham, 2006: 404). Bununla beraber Cumhuriyet içerisinde kazanımda bulunmak için fundamentalist siyasi araçların koalisyonlarda yer alması, fundamentalist olgunun saf olma halini etkilemektedir (Marty, 2005: 19). Normalde Fundamentalist hareketlerde fundamentaller keskin çizgiler ile belli iken, siyaset içerisinde yer alan hareketler, bazı fundamentallerden ödün vermek zorunda kalmaktadır. Ancak, Amerika'daki bazı marjinal fundamentalist grupların saldırgan tavır sergilediklerine ve hatta terör estirerek ellerini kana buladıkları bilinmektedir. Bunlar, global olaylara zemin hazırlayacak bir takım eylemlere girerek söylemlerinin meşruluğunu sağlamak ve güç kazanmak peşindedirler.

Sonuç

Fundamentalizm, tek bir dine ya da inanç sistemine özgü bir kavram değildir. Her ne kadar son zamanlarda küresel güçler, İslamla özdeşleştirse de fundamentalist hareketler, her dinde söz konusudur.

Fundamentalizm, temel anlamda sadece dini hareketleri değil pek çok alanda özgün nitelik sergileyen hareketleri tanımlamak için de kullanılmaktadır. Dini fundamentalizmin amacı veya varlık sebebi, sahip olduğu fundamentalleri, doğru

olmadığına inandığı kesimlere dayatmak istemesidir. Bu açıdan bakıldığında tepkisel bir nitelik taşıdığı ve düşman (öteki) kavramı ile varlık bulduğu anlaşılmaktadır. Böyle bir anlayış, fundamentalizmi anti-demokratik ve şiddete meyilli bir hareket olarak ortaya çıkarmaktadır. Dini fundamentalizm, toplumsal alanın tamamının din ile düzenlenmesi gerektiğini iddia eder, bu çerçevede düşman olarak gördüğü temel kavramlar, modernizm ve modernizmin beraberinde getirdiği ideolojik düşünce sistemleridir. Modern ve seküler bakış açısı fundamentalizmi, tutucu, reaksiyoner, toplumu karanlığa sürükleyen radikal bir akım olarak nitelemekte ve dini, toplumsal plandan tamamen uzaklaştırmak gerekliliği üzerinde durmaktadır. Toplumsal bir kurum olan din, ne toplumsal yaşamdan tamamen çekip alınabilir, ne de modern dünyada toplumsal alanın tamamını din ile düzenlenebilir.

Fundamentalizm, dinsel hareketleri irrite eden bazı sosyal durumların ve modernleşme sürecinde yaşanan hızlı değişime ayak uyduramayanların ortaya çıkardığı bir olgudur. Değer ve yorum farklılıkları nedeniyle de bütüncül bir görünüm arz etmemektedir. Önümüzdeki günlerin gündemini meşgul edecek, bir sorunu olarak görülebilecek fundamentalizm, Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezinde medeniyet kavramının içini dolduran farklı değerlere sahip hareketleri üreten bir anlayış olarak karşımıza çıkacaktır.

Kaynakça

- Beyazyüz Murat, Alkan Sevinç Göral, Göka Erol, "Fundamentalizmin Psikolojisi", <http://www.asam.org.tr/temp/temp506.pdf>, 02.09.2008.
- Carr Thomas.K. and Santosh Saha C., (2001), **Religious Fundamentalism in Developing Countries**, Westport, Connecticut, London: Greenwood Press.
- Eralp Tunç, (1995), "Hristiyan Fundamentalizmi", **İlim ve Sanat** (Haz: M. Es'ad Coşan), Sayı: 38, (Mayıs), 22-30.
- Giddens Anthony, (2000), **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, (Çev: Osman Akınhay), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Heywood Andrew, (1998), "Religious Fundamentalism", **Political Ideologies**, London: Macmillan Press Ltd, 291-319.
- Hoffman John and Graham Paul, (2006), "Fundamentalism", **Introduction to Political Theory**, England: Pearson Education Limited, 392-413.
- Hoffmaister Andrew Charles, (2006), "Fundamentalism and Modernity: A Critique Of The "Anti-Modern" Conception Of Fundamentalism", Georgia University, <http://etd.gsu.edu/theses/available/etd-07282006-145046/unrestricted/Hoffmeister Andrew C 200608 MA. pdf>, 07.07.2008.
- Kazemzadeh Masoud, (1998), "Teaching the Politics of Islamic Fundamentalism", **Political Science and Politic**, Volume: 31, 52-59.

Kirman Ali, (2008), “The Religious Fundamentalism in Secularization Perspective”, **The Journal of International Social Research**, Volume: ½, Winter, 274-291.

Marty Martin E., (1998), “Fundamentalism as a Social Phenomenon”, **Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences**, Volume: 42,15-29.

Miniati Stefano (2005), “The Possible Application of the Category of Fundamentalism to Some Attitudes and Practises of the Catholic Magistry”, <http://www.olir.it/aretematiche/73/documents/MiniatiFundamentalism.pdf>, 12.07.2008.

Oktay Cemil, “Modernleşme Sürecinin Evrensel Özellikleri” <http://www.felsefekibi.com/site/default.asp?PG=1652>, 02.09.2008.

Özkan Ali Rafet, “Amerikan Fundamentalizminin Dünü Bugünü”, <http://194.27.49.253/ilahiyat/F318ozkan.pdf>, 01.09.2008.

Riesebrodt Martin, (2000), “Fundamentalism and the Resurgence of Religion”, **Religions in the Disenchanted World**, Volume: 47 (3), 266-287.

Robinson Glenn E., (1998), “Islamist under Liberalization in Jordan”, in Moussallı Ahmad (Ed.), **Islamic Fundamentalism: Myths and Realities**, Lebanon: Ithaca Press, 169-193.

Sonn Tamara, (2006), “Islamic Fundamentalism and Political Islam”, **History Compass**, Volume: 4 (1), 181-185.

Taylor, Charles, (1996), “Tanınma Politikası”, **Çokkültürcülük-Tanma Siyaseti**, (Çev: Yurdanur Salman), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996

Thurow C.Lester, (1997) **Kapitalizmin Geleceği**. (Çev: Serpil Demirtaş- Nebil İlseven), İstanbul: Sabah Kitapları.

Wessels Antonie, (1998), ‘The Role of Religion In Present-Day Secular Society?’, **Studies In Interreligious Dialogue**, Volume: 8 (2), 172-190.

Zoubır Yahia, (1998), “State, Civil Society and the Question of Radical Fundamentalism in Algeria”, in Moussallı Ahmad (Ed.), **Islamic Fundamentalism: Myths and Realities**, Lebanon: Ithaca Pres, 123-159.